

— | | —

Alfred Andersch

De vader van een moordenaar

Een schoolverhaal

Vertaald door
Marcel Misset

Met nawoorden van
de auteur en de uitgever

Cossee
Amsterdam

— | | —

Het lesuur Grieks kon ieder moment beginnen toen de deur van het klaslokaal nog een keer opening. Franz Kien schonk er weinig aandacht aan, pas toen hij zag dat *Studienrat** Kandlbinder, zijn leraar, geïrriteerd, ja zelfs geschrokken opstond, zich omdraaide naar de deur en de twee treden die naar zijn lessenaar leidden af stapte – wat hij nooit zou hebben gedaan als degene die binnenkwam slechts een verlate leerling was – keek ook hij nieuwsgierig naar de deur, die zich voorin rechts bevond, naast het podium waarop het schoolbord stond. Hij zag meteen dat het de rector was die de klas binnenkwam. Hij droeg een dun, lichtgrijs pak, het jasje hing open, daaronder omspande een wit overhemd zijn buik. Licht en lijvig stak hij eventjes af tegen het grijs van de gang, toen ging de deur achter hem dicht; iemand die hem begeleid had, maar zelf

* Zie p. 123 voor een verklarende woordenlijst.

onzichtbaar was gebleven, had de deur kennelijk opengehouden en daarna weer achter hem gesloten; hij draaide als een automaat die een poppetje tevoorschijn laat springen, zoals de marionetten op de raadhuistoren op de Marienplatz verschijnen, dacht Franz Kien. De verbijsterde Kandlbinder – hij trok nog steeds een gezicht alsof hij in zichzelf ‘God sta me bij!’ mompelde – riep een seconde te laat ‘Opstaan!’, maar de leerlingen waren al gaan staan, zonder zijn bevel af te wachten, en gingen ook niet zitten toen hun leraar een – opnieuw, nu nog slechts een fractie van een seconde vertraagd – ‘Zitten!’ uitbracht, maar deden dat al toen de rector met een afwerend gebaar zijn handen hief en tegen de jonge leraar zei: ‘Laat ze toch gaan zitten!’ Ze wrongen zich moeizaam achter de dubbele lessenaars, die stevig aan de dubbele bankjes waren vastgeschroefd, want de meesten van hen waren op hun veertiende al flink uitgegroeid, en zagen Kandlbinders verwarring, en hoe de rector handig voorkwam dat hij voor hem zou buigen door zijn hand naar hem uit te steken. Hoewel Kandlbinder een halve kop groter was dan de ook bepaald niet kleine rector – Franz Kien schatte zijn lengte op een meter zeventig – zagen ze allemaal ineens dat hun

docent, zoals hij daar naast de van gezondheid blakende, corpulente rector stond, niets meer was dan een mager, bleek en onbeduidend mannetje, en begrepen ze plotseling waarom ze niets meer van hem wisten dan hij van hen, en dat hij altijd les gaf met een stem die zelden daalde of rees, dat zijn lessen vast tiptop in orde waren, maar dat ze, vooral tegen het eind van het lesuur, altijd in slaap dreigden te sukkelen. Mijn hemel, wat is die man een dooie diender, dacht Franz soms. Terwijl hij nog zo jong is! Hij heeft een kleurloos gezicht, zijn zwarte haar is meestal nogal slordig gekamd. Franz en zijn medeleerlingen hadden na Pasen, aan het begin van het nieuwe schooljaar, toen hij hun klas overnam, een tijdlang in spanning afgewacht of Kandlbinder, hun nieuwe leraar in de derde, een favoriete leerling zou kiezen, of een die hij overduidelijk niet mocht, maar inmiddels waren bijna twee maanden verstreken waarin de leraar dat alles zorgvuldig had vermeden. Alleen bij de aanvaring met Konrad Greiff is hij uit zijn slof geschoten, dacht Franz. Als in de pauze of op weg naar school Kandlbinders omzichtigheid ter sprake kwam, wat maar zelden gebeurde omdat de leraar ze nauwelijks interesseerde, was er altijd wel iemand die schouderopha-

lend opmerkte: ‘Die probeert zich gewoon overal buiten te houden.’

De rector draaide zich om en keek de klas in. Hij droeg een bril met een dun, gouden montuur, waarachter zijn blauwe ogen opmerkzaam heen en weer flitsten. Door dat goud en dat blauw kreeg zijn rode gezicht onder de gladde, witte haren iets fonkelends, iets vriendelijks en goedmoedigs zelfs, maar Franz kreeg meteen de indruk dat de rector, al kon hij zich als een en al welwillendheid presenteren, niet ongevaarlijk was; je moest die vriendelijkheid beslist niet zomaar vertrouwen, zelfs niet als hij, zoals nu, lijvig en joviaal langs de drie rijen dubbele lessenaars keek.

‘Zo, zo,’ zei hij, ‘dus dit is mijn onderbouw 3B! Goed jullie te zien.’

Hij is echt een Rex, dacht Franz, niet gewoon een rector wiens titel op het Wittelsbacher Gymnasium tot die bijnaam was afgekort, want ook op andere gymnasia in München werden de rectoren ‘Rex’ genoemd – maar Franz kon zich niet voorstellen dat de meesten van hen er ook werkelijk als vorsten uitzagen. Die daar wel. Lichtgrijs en wit – over het witte hemd hing een onberispelijk geknoopte, glanzend blauwe das – met dat op de hoeken afgeronde

blauw-gouden vizier op zijn gezicht, stond hij voor het grote schoolbord. Noch Kandlbinder, noch de leerlingen leken aanstoot te nemen aan het feit dat hij zich met een bezittelijk voornaamwoord tot de klas richtte. Ben ik de enige, dacht Franz, wie het opvalt dat hij ons aanspreekt alsof wij zijn persoonlijke eigendom zijn? Hij nam zich voor om na de les aan Hugo Aletter te vragen of hij het eigenlijk ook niet aanmatigend vond dat de Rex, alleen maar omdat hij rector van de school was, meende het recht te hebben hun klas als de zijne te bestempen. Hugo Aletter, die naast hem in het bankje zat, was niet zijn beste vriend in de klas – Franz had helemaal geen vertrouwelingen in de klas – maar hij was een van de weinigen aan wie hij een dergelijke vraag kon stellen. Met Hugo kon hij zelfs over politiek praten, dat deden ze soms tijdens de pauzes, ergens in een hoekje van het schoolplein, in termen die ze oppikten uit de betogen van hun vaders, allebei Duits-nationaal gezind. Daarom – niet uit vriendschap – waren ze in de klas naast elkaar gaan zitten. Ook de anderen kregen thuis de politieke gesprekken te horen die kenmerkend waren voor de middenstand in München, maar die luisterden er niet naar; die kinderen, zoals Franz en Hugo ze

daarom minachtend noemden, interesseerden zich niet voor politiek. Maar zelfs Hugo, dacht Franz, zou waarschijnlijk niet begrijpen waarom het me niet bevalt dat de Rex ons aanspreekt met ‘mijn onderbouw 3B’, ik weet het zelfs niet eens, en het is ook geen politieke kwestie. Plotseling schoot hem te binnen dat zijn vader, die in de laatste oorlog officier was, al was het maar reserveofficier, het ook altijd over ‘zijn mannen’ had als hij herinneringen aan het front ophaalde, en nog nooit is de gedachte bij me opgekomen, dacht Franz, dat in dat geval dat bezittelijk voornaamwoord niet vanzelfsprekend is, net als wanneer ik aan mijn vader denk als ‘mijn vader’.

‘Grieks!’ zei de Rex. ‘Hopelijk hebben jullie er niet zoveel moeite mee als 3A!’ zei hij hoofdschuddend. ‘Die hebben er een rommeltje van gemaakt! Ts, ts, ts!’

Hij gaf daarmee te kennen dat hij de parallelklas al had geïnspecteerd. Dat moest net gebeurd zijn – het was elf uur – want als hij een dag eerder of deze ochtend voor de pauze in klas A was verschenen, hadden de leerlingen van klas B het wel gehoord van hun vrienden uit A, ongetwijfeld op waarschuwend toon: ‘Bereid je maar voor op de Rex!’ Het

was wel duidelijk dat het de bedoeling van de rector was de klassen te overrompelen, kennelijk had hij zijn voornemen ook niet met andere leraren gedeeld, want zelfs Kandlbinder wist niets van zijn bezoek aan hun klas, anders had hij niet zo ontzet gereageerd op de entree van de Rex.

Die was erin geslaagd, vooral door dat sissen na zijn laatste mededeling, bij zijn toehoorders de indruk te wekken dat hij hen serieus genoeg nam om met hen zijn zorgen over de bedroevende prestaties van de parallelklas te delen. Hij was bezorgd, en hij deelde zijn gevoelens met hen; de B-klas was het vanzelfsprekend met hem eens dat het ongehoord, ja zelfs onbegrijpelijk was om bij Grieks in gebreke te blijven, het ging weliswaar niet om een ziekte – een zware, maar nog te genezen ziekte – maar om een onbegrijpelijk gebrek, dat een geërgerd, ongeduldig ‘Ts, ts, ts’ opriep, alsof daarmee alles wel was gezegd, althans, die indruk maakte het op Franz, zonder dat hij uit die – overigens nogal vage – indruk de conclusie trok dat de Rex misschien gewoon geen goede onderwijzer was. Integendeel – ook hij viel voor het Ts-ts-ts-trucje van de Rex, voelde zich door de vertrouwelijkheid die hij daarmee leek te demonstreren gevleid, en nam zich voor wat

beter zijn best te gaan doen met Grieks dan hij tot dan toe had gedaan.

Hij nam niet de moeite vast te stellen hoe Kandlbinder reageerde op de twee voorgaande zinnen waarmee de Rex aangaf dat hij klas A inmiddels had gewogen en te licht bevonden. Vatte hij ze op als een dreigement, een waarschuwing voor wat hem te wachten stond als zijn klas de toets van de Rex evenmin doorstond, of zag hij juist mogelijkheden, hield hij het voor onmogelijk dat er met zijn omslachtige maar uitstekende lessen, met onmiskenbaar voortreffelijke resultaten, toch iets mis kon gaan? Franz besteedde er verder geen aandacht aan. Die saaie frik, door wiens Griekse lessen hij zich tot op heden succesvol heen had gezwijnd, interesseerde hem eenvoudigweg niet genoeg om hem in de gaten te houden ten koste van de rector die, in tegenstelling tot zijn leraar, spanning, zij het ook gevaarlijke spanning teweegbracht.

‘Laat u niet storen, *Herr Doktor!* Gaat u verder!’

Verdergaan is een goeie, dacht Franz verontwaardigd, hij is letterlijk in de eerste minuut van de les komen binnenvallen, dan is het toch ronduit oneerlijk om te doen alsof Kandlbinder al had kunnen beginnen? Aan de andere kant vizelde hij tegenover

de leerlingen het aanzien van de leraar op door hen erop te wijzen dat hij de doctorstitel droeg. Dat was nieuw voor de klas. *Herr Doktor*. Het leek niets bijzonders op een school waar de leerlingen verplicht werden al hun leraren, van de jongste stagiair tot de grijzende rector, met *Herr Professor* aan te spreken, maar het onderscheidde de leraar toch, want zoveel wisten ze inmiddels wel van academische rangen en standen, dat een leraar die zijn doctoraat had 'geregeld' – zoals ze op hun veertiende al hadden geleerd zich uit te drukken, onderwijl hun ingewijde broers of vaders na-apend – meer voorstelde dan een docent die leraar, die weliswaar ook als *Herr Professor* moest worden aangesproken, maar geen proefschrift had geschreven en niet 'gepromoveerd' was.

'Zoals u wenst, *Herr Direktor*,' zei Kandlbinder en hij wendde zich tot Werner Schröter. 'Schröter,' zei hij, 'kom eens naar voren!'

Dus zo spreken ze elkaar onderling aan, dacht Franz. *Herr Doktor*, *Herr Direktor*. Ons tutoyeren ze. Pas vanaf de vierde worden we met u aangesproken. Als ik in de derde blijf zitten – en waarschijnlijk blijf ik zitten met een vijf voor Grieks en voor wiskunde, met twee vijven voor hoofdvakken